Archetype

ΑΒΑΤΟ: Μια μορφολογική ερμηνεία της έννοιας της εξορίας και της μνήμης στη Μακρόνησο

Ιόλη Στέκερ - 12/10/2026

Διπλωματική Εργασία

Φοιτήτρια: Ιόλη Στέκερ
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Άλκηστις Ρόδη
Εκπαιδευτικό Ίδρυμα: Πανεπιστήμιο Πατρών
Ημερομηνία Παρουσίασης: 25/06/2026

Οι τόποι μνήμης της εξορίας δεν είναι λίγοι στην Ελλάδα. Αλλά λίγοι είναι εκείνοι των οποίων τα ίχνη της ιστορίας που έμειναν πίσω φανερώνουν με τόση ωμή ειλικρίνεια τα γεγονότα των χρόνων εκείνων. Μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο, η Μακρόνησος επαναχρησιμοποιείται, αυτή τη φορά σε μεγαλύτερη κλίμακα από ποτέ, ως

τόπος εξορίας πολιτικών αντιφρονούντων. Οργανωμένο ως συγκρότημα στρατοπέδων ιδεολογικής αναμόρφωσης, το νησί αυτό, μόλις 5 χιλιόμετρα από το Λαύριο, αποτέλεσε τόπο μαρτυρικών γεγονότων και βίας. Τα ίχνη αυτά μνήμης διαμόρφωσαν μια ακτογραμμή με εξαιρετικά ενδιαφέροντα τοπόσημα, τα οποία κατά την κοινή γνώμη οφείλουν να είναι επισκέψιμα και προσβάσιμα.

Με αφορμή αυτό, στην πρόταση της αρχιτεκτονικής τοπίου αναπτύσσεται μια οργανική διαδρομή δίπλα και πάνω από αυτά τα μέρη, με την προσθήκη μνημείων, γλυπτικών και χωρικών, τα οποία εμπλουτίζουν την εμπειρία του επισκέπτη και αποδίδουν με μορφές τις σημαντικές έννοιες της εξορίας. Έννοιες όπως η επιτήρηση, η χαράδρα, το σύρμα, η πέτρα, είναι μόνο κάποιες από αυτές, οι οποίες σε συνδυασμό με τις θεωρητικές προσεγγίσεις της συλλογικής μνήμης και των σύγχρονων χωρικών μνημείων, εμφανίζονται σε πολλαπλά σημεία του χώρου και αποδίδουν με την παρουσία τους μια προσέγγιση των εννοιών αυτών.

Στην αρχιτεκτονική πρόταση στη Μακρόνησο ο επισκέπτης καλείται να περιηγηθεί μέσω ενός νέου μονοπατιού μεταξύ των βασικών στρατοπέδων, των Α’, Β’ και Γ’ Ειδικών Ταγμάτων Οπλιτών. Το μονοπάτι αυτό αποτελείται από ένα μεταλλικό κάδρο και μια στρώση από φωτοφωταυγή βότσαλα, τα οποία το βράδυ φέγγουν με μικρή ένταση, μετατρέποντας το ίδιο το νησί στο σύνολό του σε ένα μεγάλο μνημείο που αχνοφαίνεται στη Λαυρεωτική.

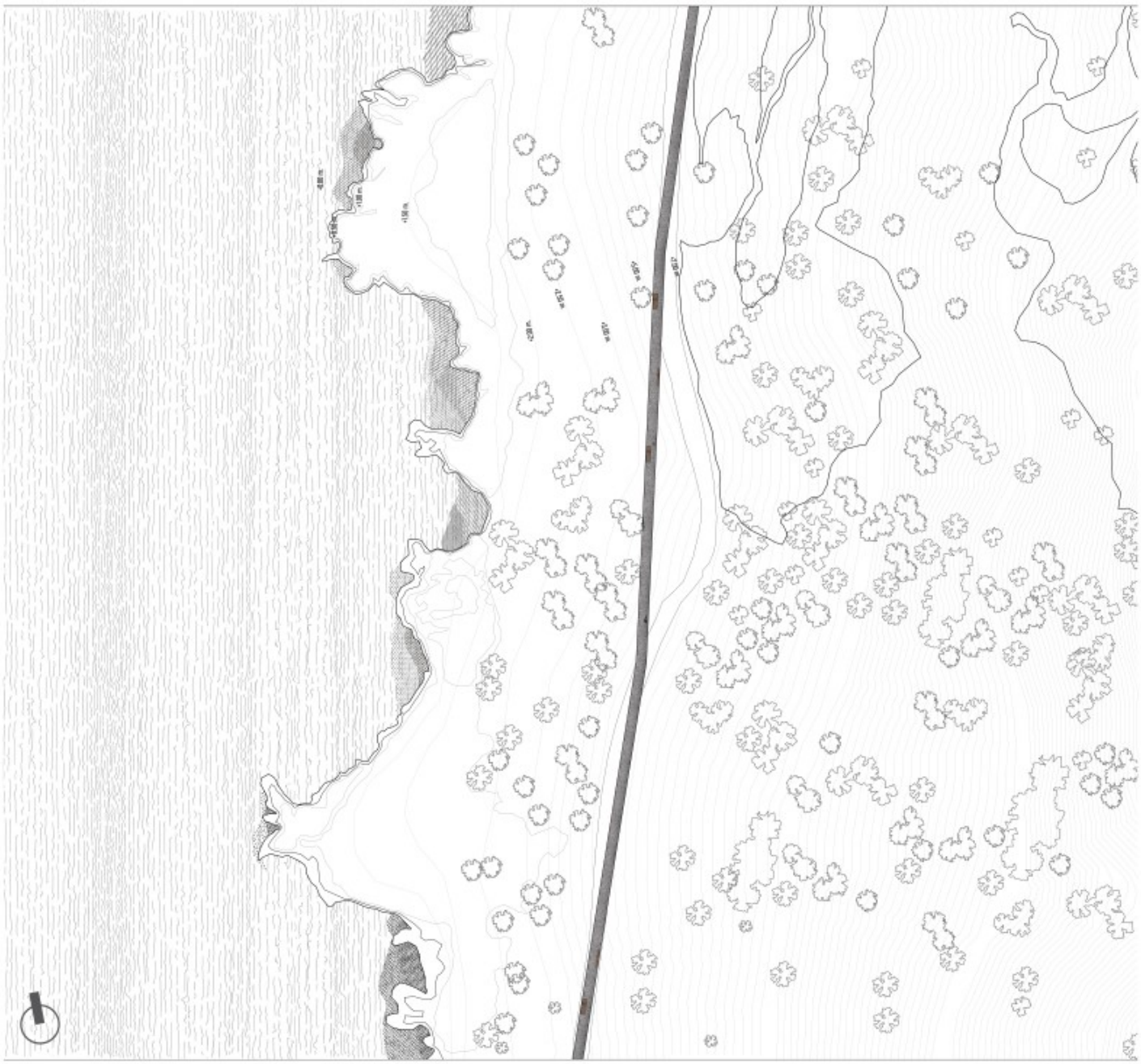

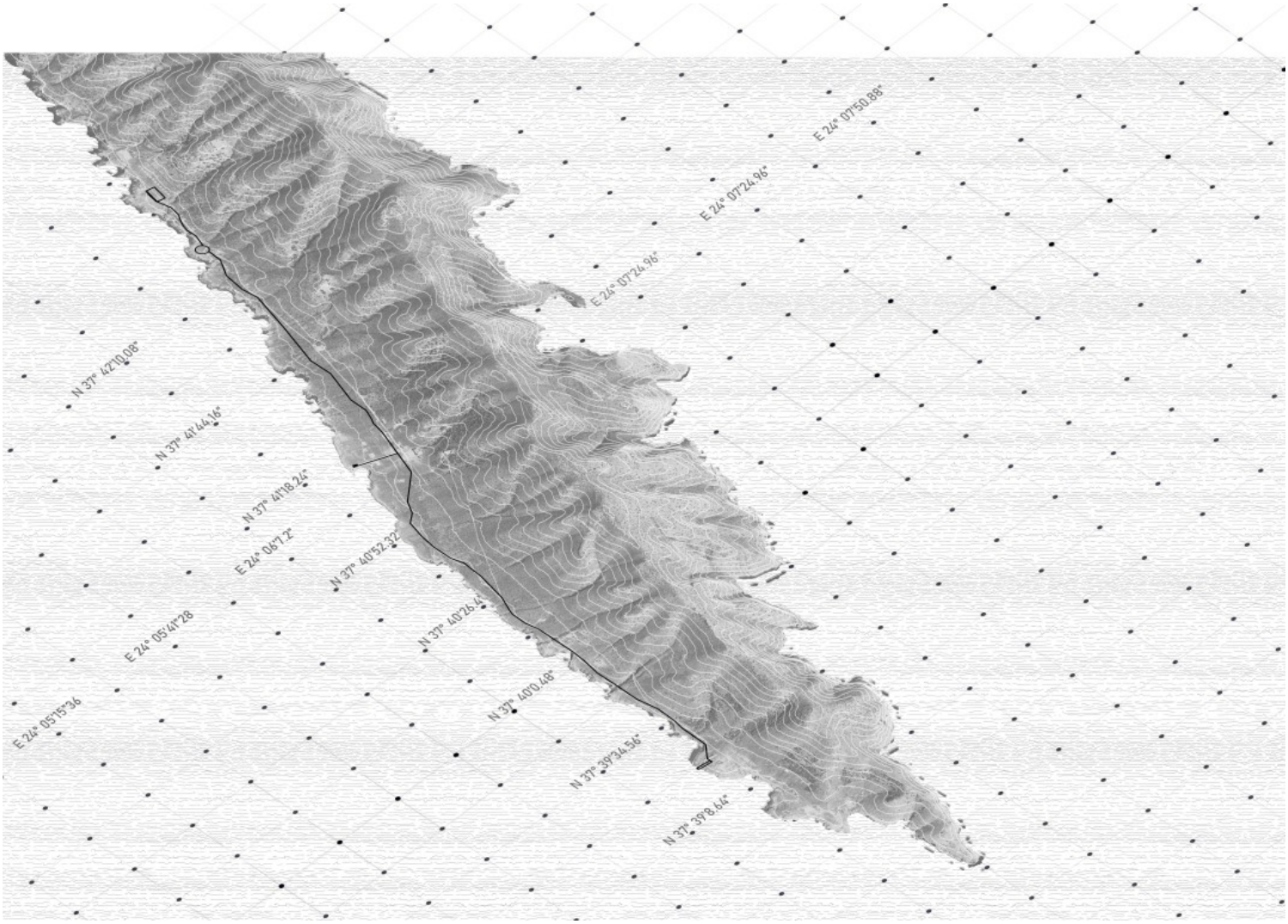

Από το λιμάνι άφιξής του στο νησί, αντικρίζει πρώτο το Α’ Τάγμα, ή αλλιώς το «κόκκινο τάγμα», εκείνο των αμετανόητων. Σ’ αυτό συναντά και το παβίλιον δανεισμού ενός ατομικού μέσου μετακίνησης μόλις λίγα μέτρα από το λιμάνι. Στην νέα πορεία στο νησί περνά δίπλα και ανάμεσα από όλα τα νέα σημειακά τοποθετημένα μνημεία του χώρου. Μνημεία τα οποία αποσκοπούν στην μορφολογική αποτύπωση των εννοιών

της εξορίας. Μνημεία σε διάφορες κλίμακες, τοποθετημένα στρατηγικά στα σημεία στον χώρο που αποδίδονται οι έννοιες. Αυτά είναι το μνημείο της μεγάλης σφαγής του Α’ Τάγματος, το μνημείο της επιτήρησης και το μνημείο της χαράδρας.

Ακόμα στο Α’ Τάγμα έχει την ευκαιρία να επισκεφτεί το κτήριο των αρτοκλιβάνων, το οποίο επαναχρησιμοποιείται ως μουσείο-αρχείο των τεκμηρίων των χρόνων εξορίας. Ένα σύνολο συλλογών των οποίων κανείς βρίσκει διάσπαρτες στην Αθήνα.

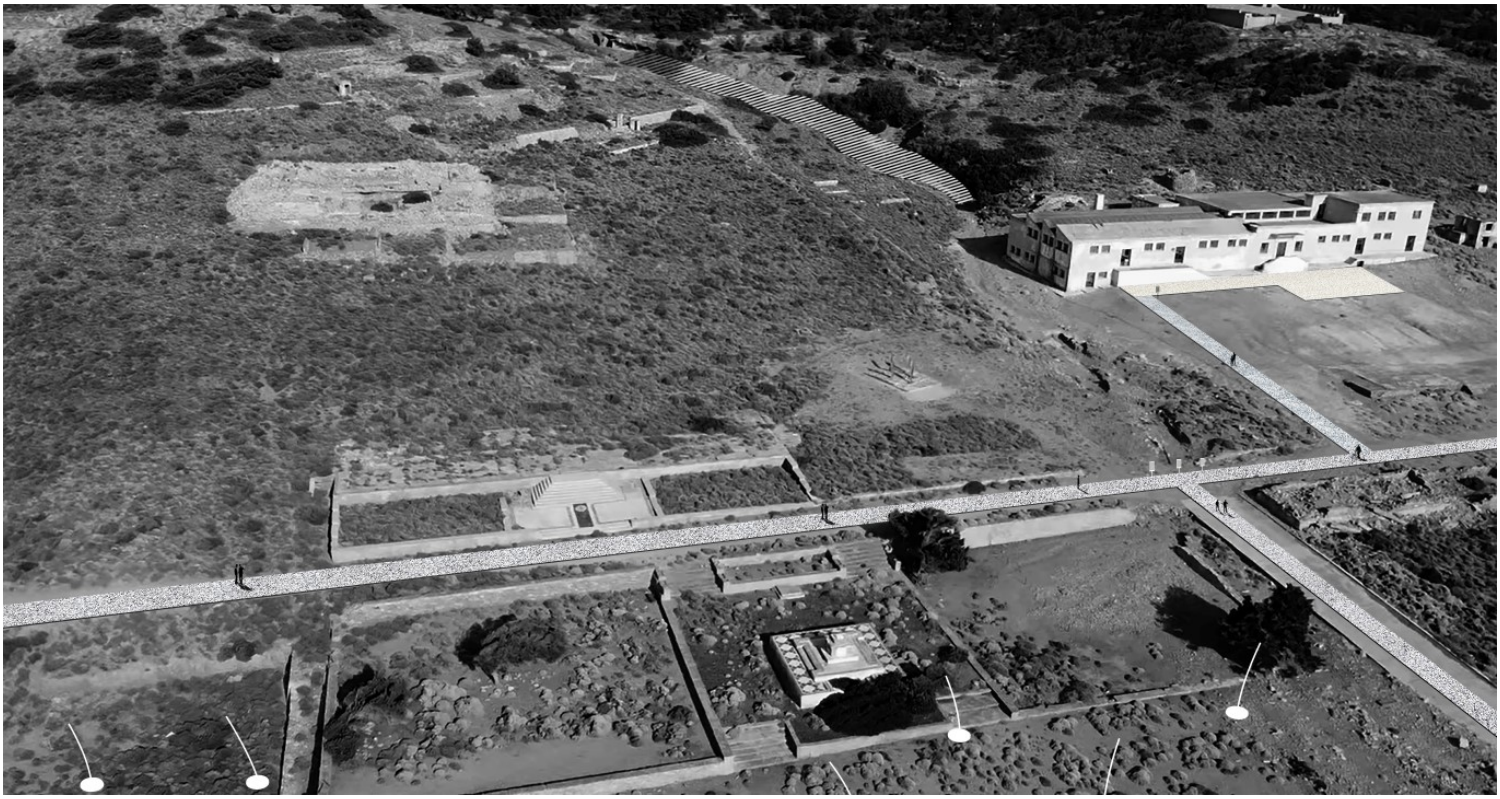

Στα λίγα μέτρα, το υπαίθριο θέατρο του Α’ Τάγματος επαναχρησιμοποιείται και αυτό, και δέχεται τους επισκέπτες σε εκδηλώσεις, ομιλίες και επετείους.

Ακολουθώντας το μονοπάτι προς το βόρειο τμήμα του νησιού προσεγγίζει κανείς το Β’ Τάγμα. Λίγο πρίν, η διαδρομή σχηματίζει έναν ημιτελή κύκλο, και στο κέντρο αυτού βρίσκεται μια ελιά, σύμβολο της ζωής και της αντοχής, εμπνευσμένη από ποίημα του Γιάννη Ρίτσου, που αναφέρεται στην προσπάθεια των εξόριστων να διατηρήσουν την ομορφιά και την ελπίδα μέσα στις δύσκολες συνθήκες. Περνώντας το μνημείο αυτό, φτάνει στο Β’ Τάγμα, όπου σήμερα διακρίνονται τα ίχνη των σκηνών, η πύλη προς τη «Λεωφόρο των Τεχνών» και στοιχεία της προσεγμένης αρχιτεκτονικής οργάνωσης του στρατοπέδου, όπως η κλιμακωτή διάταξη των λόχων και οι φωτισμένες αψίδες. Για την παρατήρηση του χώρου έχει τοποθετηθεί μια κατασκευή από την οποία ο επισκέπτης μπορεί να διακρίνει καλύτερα τα ίχνη αυτά.

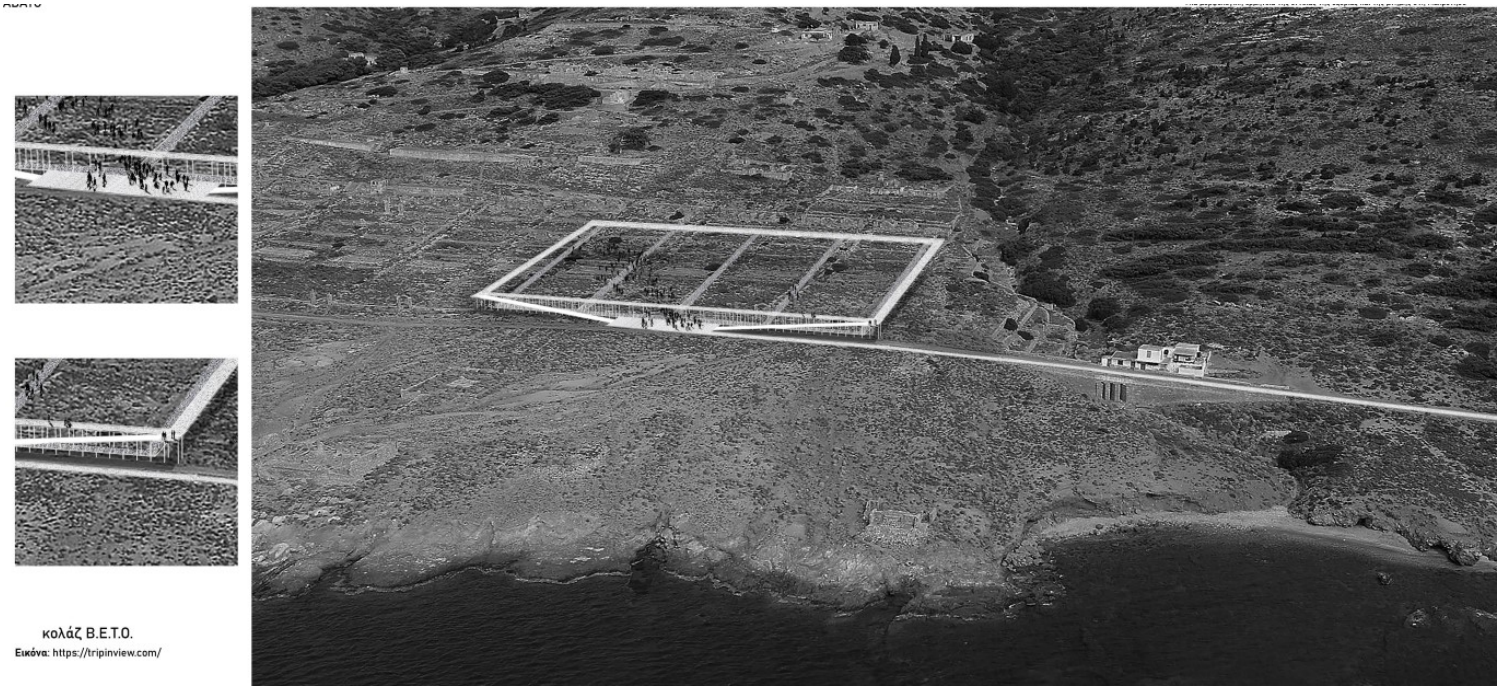

κολάζ Β.Ε.Τ.Ο.
Εικόνα: https://tripinview.com/

Έπειτα, προς το νότιο τμήμα του νησιού, καταφθάνει στο Γ’ Τάγμα, ή αλλιώς «κολυμπήθρα του Σιλωάμ», λόγω των πολλών δηλώσεων μετάνοιας που υπογράφονταν σε αυτό. Εδώ, η διαδρομή βρίσκει την απόληξή της σε μια εξέδρα που υπερβαίνει το φυσικό όριο του νησιού και δημιουργεί την συνθήκη παρατήρησης του απέναντι, του Λαυρίου.

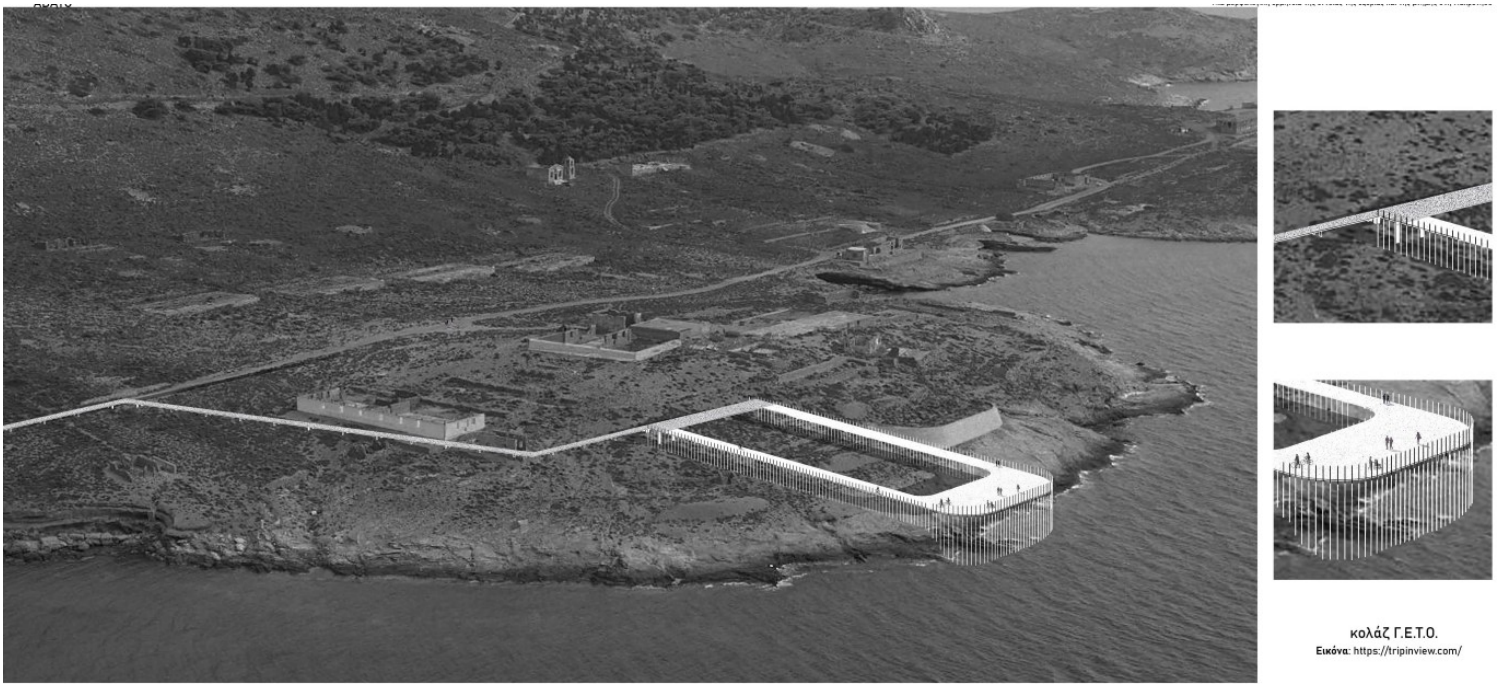

κολάζ Γ.Ε.Τ.Ο.
Εικόνα: https://tripinview.com/

Places of exile and memory are not uncommon in Greece. Few, however, preserve the traces of their history with such stark honesty as Makronisos. After the Greek Civil War, the island was reused—this time on an unprecedented scale—as a place of exile for political dissidents. Organized as a complex of camps for ideological reformation, this island, located only 5 km from Lavrio, became the setting of violence and human suffering. These traces of memory have shaped a landscape of remarkable historical significance that deserves

to be preserved, interpreted, and made accessible. In response, the landscape proposal develops an organic route that follows and occasionally rises above these sites, enriched by sculptural and spatial memorials that express the fundamental themes of exile, such as surveillance, the ravine, barbed wire, and stone.

The proposal invites visitors to explore Makronisos through a new path connecting the three main camps: the First, Second, and Third Special Battalions. The route consists of a slender steel frame and a surface of photoluminescent pebbles that emit a subtle glow after sunset, transforming the island into a large memorial visible from the Lavreotic Sea.

From the arrival harbor, visitors first encounter the First Battalion, also known as the "Red Battalion," where prisoners who refused to sign declarations of repentance were held. Nearby, a pavilion provides individual mobility devices for exploring the island. Along the new route, visitors pass a series of strategically placed memorials that give physical form to the concepts of exile. These include the Memorial of the Great Massacre of the First Battalion, the Memorial of Surveillance, and the Memorial of the Ravine.

Within the First Battalion, the former bakery building is adaptively reused as a museum and archive, bringing together collections and historical documents from the years of exile that are currently scattered across different institutions in Athens.

A short distance away, the open-air theater of the First Battalion is also reactivated, hosting commemorative ceremonies, lectures, cultural events, and anniversaries.

Continuing north, visitors reach the Second Battalion. Just before entering, the path forms an incomplete circle around an olive tree, symbolizing life and endurance. This intervention is inspired by a poem written by **Yiannis Ritsos**, reflecting the prisoners' determination to preserve beauty and hope despite the harsh conditions of exile. Beyond this memorial lie the surviving traces of the camp, including the stone outlines of the tents, the gateway to the "Avenue of the Arts," and evidence of the camp's carefully designed layout. An elevated viewing platform allows visitors to better observe these remains.

The route concludes at the Third Battalion, historically known as the "Pool of Siloam" because of the many declarations of repentance signed there. Here, the path ends at a platform projecting beyond the island's shoreline, framing a view toward Lavrio. The interventions across the three battalions seek to unify these historically distinct sites while highlighting their individual identities. Throughout the journey, the visual relationship between Makronisos and the Attic mainland remains ever present. Although the island lies only a short distance from the coast, for the prisoners it represented the most remote and isolated place imaginable.